

Gart der Gesundheit: ysop.

ysop Das

ccccxxvii Capitel

(Y)Sopus latine et grece.

(Die meister sprächen das dises kraut daz seÿ heÿß unnd trucken an dem andern grad.

(Diascorides spricht daz ysopus seÿ ein kraut und hat bleter bey nahe als boley und einen langen stengel darauff blumen gleich dem quendel. (In dem buch genant circa instans beschreiben uns die meister unnd sprächen auch das dises krautte genüczet sol werden in der erzney und nit die wurczeln. (In dem summer so dißs kraut blumen hat so sol man es abschneyden und lassen dotren an dem schadten und nit an der sunnen und wenn man das nützen wil in den erczneyen so sol man die bleter ab streÿffen von dem stengel unnd sol den stengel hÿnwerffen. Die bletter weren ein jare unverseeret an jrer tugent. (Diascorides spricht das dises kraut gesotten mit feÿgen und hönig unnd das do genüczet vertreybet den hÿsten. Also genüczet hilffet es dem lungensüchtigen. (Isop gesoten unnd getruncken vertreybet die spulwürm zu disen dingen ist sÿ gÿt mit hönig gemüschet. (Platearius Isopen safft getruncken mit oximel wäÿchet den verstopffeten bauch. (Isop safft mit kressen samen genüczet laxieret senfftigklichen. (Plinius wölcher ein schönes antlicz wil haben der trincke von ysop sÿ seÿe

(1) **Hysop**. Dat

427ste kapittel.

Ysopus Latijn en Grieks. (**Hyssopus officinalis**)

De meesters spreken dat dit kruid dat is heet en droog aan de andere graad. Dioscorides spreekt dat hysop is een kruid en heeft bladeren bijna als polei en een lange stengel en daarop bloemen gelijk de tijm. In het boek genaamd Circa instans beschrijven ons de meesters en spreken ook dat dit kruid genuttigd zal worden in de artsenij en niet de wortels. In de zomer zo dit kruid bloemen heeft dan zal man het afsnijden en laten drogen in de schaduw en niet aan de zon en als men dat nuttigen wil in de artsenijen dan zal men die bladeren afwrijven van de stengel en zal de stengel heen werpen. De bladeren duren een jaar onveranderd aan zijn deugd. (2) Dioscorides spreekt dat dit kruid gekookt met vijgen en honing en dat zo genuttigd verdrijft het hoesten. Alzo genuttigd helpt het de longzieken. (5) Hysop gekookt en gedronken verdrijft de spoelwormen, tot deze dingen is het goed met honing gemengd. Platearius. Hysopsap gedronken met honingazijn weekt de verstopte buik. Hysopsap met kerszaden genuttigd laxeert zachtjes. Plinius, wie een schoon aangezicht wil hebben die drinkt van hysop, hetzij groen of droog, die wint een schoon zuiver aangezicht. Hysop

grüne oder dürte·der gewÿnnet ein schön
 lautter antlicz·(Isop gesoten mit lautterm
 schmalcze und mit trucknen feÿgen·und als ein
 pflaster auff die geschwulst des milczes
 geleget·vertreÿbett die zûhandt·(Isop mit wein
 getruncken raumet die brust·
 (Isop in wasser gesoten unnd das schweerend
 zanfleyßch darmit gewâschen·benymmet das zû
 handt·(Paulus spricht·ÿsop [459] gesoten mit
 wein und darunder gemüschet fenchel
 samen·und dem getruncken benymmet das wee
 in dem magen und in den dârmern·(Wôlcher
 frawen jr mûter unreÿn wâre·die sol sich bâen
 unden auff mit ÿsop·reÿnigt sÿ on
 schaden·(Ysop und fenchelsamen in wein
 gesoten·ist gût wider weethumb des magens
 platearius·

gekookt met zuiver vet en met droge vijgen en
 als een pleister op de gezwellen van de milt
 gelegd verdrijft die gelijk. (2) Hysop met wijn
 gedronken ruimt de borst.
 Hysop in water gekookt en dat zwerende
 tandvlees daarmee gewassen beneemt dat
 gelijk. Paulus spreekt, hysop [459] gekookt met
 wijn en daaronder gemengd venkelzaden en dan
 gedronken (3) beneemt de pijn in de maag en in
 de darmen. (4) Welke vrouw haar baarmoeder
 onrein is die zal zich baden onderop met hysop,
 het reinigt haar zonder schade. (2) Hysop en
 venkelzaden in wijn gekookt is goed tegen pijn
 van de maag, Platearius.

Vorm.

Hysop is een halfheester met lancetvormig blad en gentiaanblauwe bloemen. Het bosje wordt een halve meter hoog en is geschikt voor versiering in de borders. Een geurende plant

Naam.

(1) Dodonaeus; ‘De apothekers en de gewone man noemen dit kruid meestal overal Hyssopus in het Latijn, ysop, hyssop en hysop in het Nederduits en in het Hoogduits Ispen. Deze soort noemt men gewoonlijk Hyssopus vulgaris, dat is gewone hysop’.

Hyssopus is een zeer oude naam die gebruikt werd door de Grieken. De naam hysop stamt van het Hebreeuws esob of azob, het Arabische *azzof*: heilig kruid. Het Hebreeuws ezob is zelf van Babylonische oorsprong en kwam over de Griekse bijbel Exodus 12: 22 en andere plaatsen in de Latijnse en andere talen.

Grieks *hys*: zwijn, *ops*: gezicht, de bloem heeft enige gelijkenis met een zwijnsnuit, de bovenlip is naar voren gestrekt en de onderlip afstaand. Duits heeft Ysop, Frans hysope, Engels en Nederlands hyssop. Klosterhysop bij Bock,.

Volgens Dioscorides is Hyssopum een algemeen bekend kruid; ‘Hyssopum, herba nulli non cognita, duum generum est, montanum & hortense. Optimum est Cilicium’.

Matthiolus beeldt in zijn commentaar op Dioscorides Hyssopus officinalis af. Die komt overeen met de Hysopum domesticum van Pseudo-Mesues, stemt echter niet overeen met de hysop van de Bijbel en van de Grieken. Clusius zegt dit ook in zijn Antidotarium; ‘Hyssopum Graecorum herba est foliis & floribus origano similibus hodie incognitum. Hyssopum mesuae domesticum, est Hyssopum vulgare quod in hortis colitor’.

Dodonaeus; ‘‘Dan of deze soorten van kruiden voor de echte hysop van de ouders te houden zijn daaraan wordt zeer getwijfeld en dat niet geheel zonder redenen want al is het zaak dat in de tijden van Dioscorides de hysop een voor iedereen zeer bekend kruid was heeft daarom heeft hij het met geen merken of tekens beschreven, nochtans vindt men dat hij van de gedaante van de hysop op verschillende andere plaatsen sommige eigenschappen vermaant en aanraakt die met deze onze gewone hysop geenszins overeen komen. Bovendien zo is er een oude schilderij van de Hyssopus die we hebben laten namaken zo we die gevonden hebben in een zeer oud boek van de keizerlijke bibliotheek of boekkamer waarin hij beschreven wordt of geschilderd met brede bladeren die van de Origanum gelijk en met sommige hoofdjes die op de top van de roeden of steeltjes staan.

Uit alle deze tekens en redenen duidelijk en openlijk genoeg blijken kan dat deze kruiden al is het zo dat ze nu gewoonlijk tegenwoordig voor hysop gebruikt en aangezien worden nochtans niet de echte Hyssopus daar de oude kruidbeschrijvers van gesproken hebben. Echte hysop van de Grieken is naar de mening van Lobel niets anders dan de Engelse grove marjolein. En zo wordt de gewone grove marjolein ook voor Hyssopus Dioscoridis van sommige aangezien’.

Exodus 12:22, waar de Joden, vlak voor hun uittocht uit Egypte, opdracht kregen om een bundel hysop te nemen, deze in bloed in een schaal te dopen en daarmee de deurposten te besmeren. De hysop, in offerbloed gedoopt, was het zinnebeeld van de reinheid der ziel. *'Besproei mij met hysop en ik zal gezuiverd worden, was mij en ik zal witter worden dan sneeuw'*, Psalm 50, 8. Naar de bijbelse tekst schijnt het gebruikt te zijn als bezem of borstel en zou men veronderstellen dat het een bosje kleine takjes vormt. Het zou dan ook groeien op rotsen en muren en algemeen voorkomen. De hysop wordt telkens gebruikt bij zuiveringsrites en lijkt buiten zijn instrumentale waarde een eigen symbolische functie te hebben evenals de andere reinigingsmiddelen waar het mee genoemd wordt. De echte hyssop groeit daar niet. Sommige leden van de lipbloemen familie bezitten stoffen die ziektekiemen remmen of desinfecteren. Alleen bij Johannes past geen "Hysop". Mogelijk werd het daar gebruikt als een symbool, als symbool van zuiverheid werd de onreinheid van de wereld weggenomen.

De Yssopus die Dioscorides noemt is in ieder geval niet de nu bekende hysop maar waarschijnlijk de wilde marjolein, *Origanum syriacum* of *Origanum maru*, L, een lipbloemige.

Het is ook niet de hyssop van de Bijbel, de hysop groeit niet in Palestina.

Gebruik.

Shakespeare heeft dit kruid een bijzondere plaats toegedacht in Othello I, 3,325, de zuivere levensbalans, *'Onze lichamen zijn tuinen, waarvan onze wil de tuinier is, zodat, als wij brandnetels willen planten of sla zaaien, hysop poten en tijm wieden, er een enkel soort gewas inbrengen of er verschillende in verdelen, of wij hem onvruchtbaar maken door verwaarlozing of ontginnen door de handen uit de mouwen te steken, wel, dit alles afhangt van de macht van het besturend gezag van onze wil'*.

Hysop wordt aanprezen bij longkwalen, winderigheid, wormen, geelzucht en bij de baarmoeder.

Hildegard von Bingen en Lobel geven vrijwel dezelfde eigenschappen aan.

Bevat een kleurloze groengele etherische olie die goed tot dat doel gebruikt kan worden.

Herbarius in Dyetsche; 'Ysoep, yspe of ysopus. Er zijn twee soorten zoals diegene die in het wild of in de bergen groeit en die in de hoven groeit. Het is heet en droog in de derde graad. Het is diuretica (dat het de kracht heeft om de verstopping van de urineweg te verdrijven) het heeft de kracht om te ontbinden, tot zich te trekken, te versterken en te verteren. (2) Het is goed voor de borst en de longen. Ook helpt het tegen astma (dat is moeilijk ademen) en tegen oude hoest als je het zo met Iris, met vijgen en zoethout kookt: 'Neem hysopbladeren en Melissa, van elk een hand vol; wortels van Iris en van leliën, van elk twee ons; zoethout en alant die in het veld groeit, van elk een ons; vier vijgen; deze stamp je van onder wat, dan kook je het in wijn en water, van elk een pond; totdat een derde deel verkookt is, dat doe je door een doek en maak het zoet het met suiker of afgeschuimd honing en van deze siroop moet je 's morgens en 's avonds telkens lauw een half glaasje nemen'. Als het klaar is: 'Neem deze pillen, van de hoop van de pillen cantharel twee scrupel; van aggregatiuarum een scrupel; van agaritium een halve scrupel: van salis gemme een grein; meng het met de siroop van hysop en maak negen pillen'. De volgende dag neem je om te versterken: 'Neem van het sap van hysop of dyaprassilom of dragagantum calidum'. Deze allen tezamen zijn goed tegen voor genoemde ontsteltenis die vooral van koude zaken komen.

(3) Tegen pijn in de maag of de darmen: 'Neem wijn waar hysop, venkelzaad en peterseliezaad in gekookt zijn'. (4) Als je daar bijvoet in kookt dan zuivert het de baarmoeder van haar koude overvloedigheid. Als je met een spons op de baarmoeder een stoving maakt die in wijn geduwd is waar hysopbladeren, bijvoet en averone in gekookt zijn zuivert en verzacht het de baarmoeder van haar overvloedigheid.

Tegen koude catarre of koude vochtigheid van het hoofd dat naar beneden gaat en tegen het neervallen van de huig, gorgel met wijn waarin wat azijn, hysop, rozenbladeren en bertramwortel in gekookt zijn, daarna hef je de huig met de vinger op en werp er wat gebroken gember met bertram op. Avicenna'.

Herbarijs; 'Isopus is heet en droog in de 3de graad en is een algemeen kruid die veel verspreid is en heeft grote kracht in het kruid, in de wortels en in de bloemen. En in de zomer als het bloeit zal men

het verzamelen en in de schaduw hangen te drogen en zo kan men het een jaar goed houden.

Hysop en droge vijgen en honing zijn goed gestampt en gekookt tegen blaren in de longen en tegen)2' zware adem en tegen benauwdheid en tegen oude hoest. En gekookt met azijn en de mond daarmee gewassen verzacht de tandpijn. En geneest de huig als men het in de mond houdt. En hysop in een bundel gehakt en op het hoofd gelegd is goed tegen de gezonken huig en tegen gebrek van koude in het hoofd.

(3) Hysop gekookt in wijn met venkelzaad geneest weeheid in de darmen en is voor de verkouden maag ook goed.

(4) Hysop gekookt in wijn of in bronwater zuivert de baarmoeder is het dat de vrouw daarin baadt tot de navel.

Het sap van verse hysop gedronken met oxymel is goed tegen het persen van de loop want het maakt licht en tegen (5) de wormen, tegen water, tegen geelzucht en purgeert taaie fluimen en de baarmoeder van haar vuilheid en het maakt een goede kleur in het aanzicht'.

Dodonaeus; 'De gewone hysop zoals de scherpe hete smaak er van voldoende uitwijst daar ook enige bitterheid mee gevoegd is schijnt heet of verwarmend en droog te wezen in de derde graad en bovendien ook dun van stof en zuiver makend van krachten.

De gewone hysop wordt niet ongeschikt, ja heel nuttig en met goede bate gebruikt en met honing gemengd en tot een likking of eclegma bereidt of ook anders ingegeven tegen alle koude gebreken en ziekten van de borst en van de longen als verstoptheid en kortheid van adem, het zwaar kuchen en zware verouderde hoest.

Hetzelfde kruid opent alle verstoppingen van het ingewand, doorsnijdt alle grove dikke vochtigheden en maakt alle taaie slijmerigheden dun en fijn en veroorzaakt (463) dat ze gemakkelijk volgen en door het spuwen uitgeworpen worden.

Hysop met rundvlees of ossenvlees gekookt wordt zeer goed van smaak gevonden om in sap of stampot als een warme moes gegeten te worden en is de mond en maag zeer aangenaam.

Hetzelfde kruid laat ook de plas gemakkelijk lossen en is zeer nuttig diegenen die met de druppelplas gekweld zijn.

Hysop met vijgen, wijnruit en honing in water gekookt en gedronken is zeer goed in alle de voor vermelde gebreken van de borst en vooral die een oude kwade hoest hebben en daarom is het zeer nuttig voor de oude lieden die veel hoesten en kuchen en die mogen de wijn van hysop voor hun dagelijkse drank zeer goed gebruiken.

Hysop met siroop van azijn ingenomen lost de taaie slijmachtige fluimen door de kamergang, doodt en jaagt de wormen af en hetzelfde doet ze ook met vijgen gegeten.

Hetzelfde kruid met azijn gekookt verzoet de tandpijn, in de mond gehouden.

Hysop in water gekookt laat scheiden en verteert het bloed dat onder de huid gestold is en daardoor verdrijft het alle blauwheid, daarop gelegd en met wijn van buiten opgelegd ontdoet de gezwollen en verzoet de ontstoken zweren. Hysop is goed om de maandstonden te verwekken als men een soepje daarvan maakt om dat 's morgens nuchter drinkt.

Dit kruid wordt goed gevonden tegen de vallende ziekte en gebruikt hoe men begeert en vooral als men er pillen van maakt en is goed om de huivering van de koorts te beletten en is een wonderbaarlijk ding om de vierdedaagse malariakoorts geleidelijk aan te overwinnen.

Hysop met honing vermengt en wat Nitrum verscherpt het gezicht en geneest de geelzucht, ja ook de miltzucht en hetzelfde doet een pleister daarvan gemaakt met vijgen en hetzelfde Nitrum.

Hysop met vijgen en ruit in water gekookt en daarmee gegorgeld laat de gezwollen en apostumatien van de keel en van de mond rijpen en uitbreken.

Men plag de hysop in Italië met verse vijgen te eten als het eerst gestampt is om de buik week te maken wat het noch geweldiger doet als men daar wat lis of Iris en kers bij doet en zo laat het ook braken of overgeven.

Hetzelfde kruid met zout, komijn en honing in water gekookt en gedronken geneest de steken van de venijnige dieren als ook van buiten opgelegd.

Het water daar hysop in gekookt is geneest de ruigheid, schurftige hoofden, jeuk en kwade krabben als men ze daarmee wast.

De Italianen gebruiken veel liever de berg hysop en geloven dat die veel krachtiger in het werken is dan de tamme en de vrouwen achten die veel omdat het hun een goede klaar laat krijgen. Siroop van

hysop is nuttig in alle voor vermelde gebreken en vooral om de taaie fluimen dun en gaande te maken en de borst te ontlasten.

Wijn van hysop is bij Dioscorides beschreven en Hyssopites genoemd werd in tijden van Dioscorides gemaakt met hysop van Cilicië op deze manier als volgt: 'men neemt een hand bladeren van hysop gestoten dat met enige keitjes in een fijnen linnen doek gewonden wordt omdat ze door de zwaarte op de grond blijven mogen en in twintig potten most gedaan en na veertig dagen wordt het afgetrokken of overgedaan in een ander vat en bewaard. Deze wijn is zeer goed tegen de gebreken van de borst, zijde en longen en ook tegen de verouderde hoest en kortheid van adem. Het laat ook water lossen, geneest maagpijn en het schudden en beven van de koorts, voorts verwekt het de maandstonden. De rook van hysop die gebrand of gekookt is in de oren door een trechter genomen geneest het tuiten er van.

Hysop is goed om de lopende gaten te genezen en helpt het opstijgen van de baarmoeder en de wurgingen die er van komen.

Olie van bladeren en bloemen van hysop versterkt en verwarmt de slappe en verkouden zenuwen. De landlieden plegen hysop te stampen en er olie over te gieten en daarmee hun schurftig vee te genezen en ze doden de luizen met die olie'.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl/> en : <http://www.volkoomen.nl/>